

VILA, F. Xavier (ed.) (2012).

Survival and development of language communities: Prospects and challenges.

Bristol: Multilingual Matters. 218 p.

Davant dels reptes que planteja la globalització en societats postindustrials, econòmicament i tecnològica avançades, quin(s) futur(s) cal esperar per a la diversitat lingüística a escala planetària? A banda de les llengües amb desenes o centenars de milions de parlants, hi ha altres comunitats lingüístiques al món que gaudeixin d'un més o menys alt grau d'estabilitat lingüística i tinguin el futur relativament assegurat més enllà del curt termini? Aquestes són algunes de les qüestions bàsiques que configuren el marc general del volum revisat, oferint un enfocament teòric renovador el qual gravita al voltant d'un concepte clau: les comunitats lingüístiques mitjanes (CLM). Es tracta d'un terme encunyat per intentar desfer una dicotomia massa estricta entre els termes *llengües majoritàries* i *llengües minoritàries*, dos pols d'un continu que sovint s'han interpretat de manera discreta i no contínua, és a dir, disjuntivament. Les CLM, per contra, posen èmfasi en les categories intermèdies d'aquest continu. Així, el concepte es planteja per mirar d'analitzar, comparativament en aquest cas, els principals reptes i les possibilitats de futur de les comunitats lingüístiques que demogràficament no són ni massa grans (hipercentrals o supercentrals, seguint Calvet, 1999, i Swaan, 2001) ni massa petites. De fet, probablement és aquí on rau l'originalitat del terme CLM, el qual aconsegueix agrupar en conjunt les comunitats lingüístiques que tenen el potencial per no haver de ser percebudes com a estrictament minoritàries, sense poder polític i amb baixos nivells de desenvolupament tecnològic i econòmic, tal com indiquen Vila i Bretxa en el capítol introductori.

El volum revisat és el resultat d'una sèrie de jornades organitzades en el marc del projecte *Comunitats lingüístiques mitjanes*, liderat per investigadors del CUSC-UB en col·laboració amb Linguamón - Casa de les Llengües. S'hi recullen algunes de les primeres conferències que, des de 2009, s'han anat duent a terme a la Universitat de Barcelona en el context d'aquest projecte comparatiu, convidant experts en casos concrets de CLM i establint un diàleg entre ells, en conjunt també amb experts sociolingüistes catalans. En aquest volum hi trobem presentats casos com ara el txec, el danès, l'eslovè, l'hebreu, l'estonià, el letó i el català. Val a dir que en aquelles primeres discussions també s'hi van incloure el finès i el neerlandès, però tal com adverteixen Vila i Bretxa en la introducció, aquests dos casos no s'han pogut incloure en el volum editat. Els autors dels capítols van participar en les primeres jornades del projecte dutes a terme entre octubre i desembre de 2009, dedicades a establir l'àmbit general del projecte, i per tant, l'enfocament dels capítols és també més genèric. Després d'aquelles primeres jornades se n'han organitzat altres de caràcter més específic (àmbits jurídicopolític, educació superior i recerca, mitjans de comunicació, entorns urbans).

El volum consta de nou capítols en total, set dels quals dedicats respectivament a una

presentació dels casos inclosos en aquesta edició, amb un capítol introductori a l'inici i un de conclusiu al final. Així, el primer capítol (F. Xavier Vila i Vanessa Bretxa) presenta les línies generals del llibre, començant per una necessària exposició i definició del concepte CLM, el raonament teòric i metodològic seguit per establir-lo i les tries i decisions que s'han pres a l'hora de delimitar l'objecte de recerca i operativitzar el concepte: 1) pes demogràfic, 2) desenvolupament socioeconòmic i 3) vitalitat sociolingüística. Des del punt de vista demogràfic, s'estableix un límit (no rígid ni tampoc estricte) entre un milió i vint-i-cinc milions de parlants, un límit que, tot i ser modificable tant per un extrem com per l'altre, és prou efectiu com per poder encabir un nombre significatiu de CLM, sobretot per als objectius del projecte. Pel que fa al desenvolupament socioeconòmic, es tractava d'investigar les situacions i els reptes de comunitats lingüístiques implicades de ple en el procés de la globalització, cosa que també hauria de poder ser beneficiós per a la resta de les comunitats que encara no han entrat en aquesta etapa d'integració global. Finalment, pel que fa a la vitalitat sociolingüística, seguint Fishman (1991), el projecte es concentra en l'estudi de comunitats lingüístiques que no presenten una fractura en la transmissió intergeneracional de la llengua. En aquest capítol introductori, per acabar, Vila i Bretxa presenten els continguts dels capítols següents de manera resumida.

Jiří Nekvapil és l'encarregat de presentar-nos el cas txec en el capítol segon, titulat «The main challenges facing Czech as a medium-sized language: the state of affairs at the beginning of the 21st century». Nekvapil exposa breument la situació de la llengua txeca a partir d'alguns macroindicadors amb dades del cens de 2001, entre els quals podem destacar que el txec té aproximadament uns 9,7 milions de parlants, mig milió més dels que declaren ser de nacionalitat txeca. Seguidament, l'autor es concentra en el pla de les ideologies lingüístiques i els debats sobre la llengua més importants en la comunitat lingüística txeca, entre els quals destaca la influència de determinats autors a configurar un discurs centrat en la «petitesa» de la llengua i la nació txeques, considerat com el perill més important per al txec. Nekvapil argumenta que aquest és un element molt important a l'hora de configurar el marc des del qual molts txecs interactuen sobretot amb estrangers, en el sentit que no s'espera que aquests darrers puguin emprar efectivament el txec com a vehicle de comunicació amb ells. Com a principals conclusions, l'autor enumera sis punts bàsics, entre els quals considera com a més importants el fet de mantenir un cert nivell de bilingüisme passiu entre txecs i eslovacs, així com augmentar la consciència entre els txecs que poden usar la llengua no només entre ells, sinó també amb persones d'altres orígens.

El capítol tercer, «Challenges facing Danish as a medium-sized language», està dedicat a la llengua danesa, a càrrec de Jens Normann Jørgensen. El capítol ofereix una presentació succinta i acurada per tal que el lector obtingui una idea dels principals reptes per al danès, els quals, igual que el txec, tenen a veure principalment amb el pla linguoideològic. A partir de l'anàlisi de Jørgensen, s'observa que la tensió és doble: interna (la pèrdua de valor dels dialectes tradicionals a favor de la varietat estàndard, així com l'avaluació negativa de les varietats al·lòctones —de parlants d'origen turc, per exemple) i externa (la pressió de l'anglès i la percepció d'una pèrdua de determinats dominis, com ara en l'àmbit de la recerca universitària —*domain loss*). L'autor

contextualitza aquests discursos en el marc dels desenvolupaments econòmic, històric, polític i social més recents del país i conclou que, efectivament, el danès, tot i ser una comunitat prou homogènia i amb un estat propi, té reptes també molt importants: superar les tendències actuals, les quals poden conduir a un aïllament excessiu de la comunitat lingüística danesa segregant-los del continu escandinau, atesa la devaluació de les varietats dialectals tradicionals, i accentuant una dependència del món anglòfon i de fonts d'informació (exclusivament) en anglès.

Maja Bitenc és l'autora del capítol quart, en el qual s'analitza el cas de la llengua eslovena: «Slovene, between purism and plurilingualism». Juntament amb l'estonià i el letó, l'eslovè és una de les CLM presentades en aquest volum amb un pes demogràfic més reduït (2,4 milions de parlants en el cas de l'eslovè), però també en paral·lel amb les llengües de les repúbliques bàltiques, l'eslovè ha guanyat pes específic de manera important, sobretot d'ençà de la separació de l'antiga Iugoslàvia i la constitució de la CLM en estat propi, percebut com un vehicle de promoció social i econòmica important i, per tant, valorat positivament no només pels qui la parlen com a L1, sinó també pels nouvinguts i parlants d'altres llengües. Els principals reptes per a l'eslovè es presenten en el camp de l'ensenyament i la recerca universitària, on la pressió de l'anglès és important (com en els casos del txec i el danès), i també en l'àmbit intern: igualment en el context eslovè s'hi observen discursos centrats en la puresa com a ideologia de defensa de la llengua, la valoració pejorativa d'altres varietats i de llengües estrangeres, considerades un perill per a l'eslovè. L'autora conclou que aquestes ideologies dificulten el desenvolupament de la llengua en àmbits públics i en fan difícil l'accessibilitat. Per això, Bitenc troba necessari que la política i la planificació lingüístiques del país es concentrin no només en el pla del corpus i l'estatus, sinó també en les necessitats específiques com ara una promoció de l'eslovè com a segona llengua o llengua estrangera, així com una valoració positiva de les primeres llengües dels immigrants, i el manteniment de l'eslovè per part de les comunitats eslovenes en països veïns.

El cas de l'hebreu com a llengua mitjana («Challenges faced by a medium-sized language community in the 21st century: the case of Hebrew») és presentat en el capítol cinquè per Anat Stavans. L'autora ofereix un repàs històric de l'hebreu, centrant-se en el context d'Israel i posant especial atenció a les polítiques lingüístiques, sobretot pel que fa al sistema educatiu. La posició de l'hebreu és prou sòlida, tot i que el país sigui etnolingüísticament heterogeni, amb l'àrab com a llengua de la minoria palestina i l'anglès ocupant una posició central com a llengua d'usos internacionals i per a les relacions amb la resta del món. A més a més, també hi ha una presència notable d'altres llengües, tant d'immigrants jueus procedents d'altres parts del planeta com també d'altres immigrants arribats més recentment (rus, polonès, hongarès, espanyol, francès, amhàric i tigrinya). A banda de l'anglès, a les escoles s'hi ensenya també francès, alemany i japonès com a llengües estrangeres, i encara cal afegir-hi les llengües de les altres minories no jueves del país: armeni, assiri i circassià. Amb tot això, l'autora conclou el capítol recalcant la importància del sistema educatiu com a peça central de la política lingüística en una CLM com l'hebraica a fi de preparar de la millor manera possible (també lingüísticament) les generacions futures.

Delaney Michael Skerrett signa el capítol sisè, centrat en el cas estonià: «Challenges for the Estonian language: a poststructuralist perspective». Skerrett ofereix una panoràmica de l'evolució històrica i social del context sociolingüístic a Estònia, centrant-se en el passat d'ocupació soviètica i com aquest fet ha marcat de manera crucial la configuració no només demogràfica i social, sinó també discursiva i ideològica, del present del país. L'autor exposa el marc teòric que adopta per a l'anàlisi que proposa, basat en el paradigma postestructuralista, el qual qüestiona les categories considerades com a «naturals», donades *a priori*, i interpreta la realitat configurada a partir dels discursos (en el sentit més ampli i general del terme) dominants. Skerrett ofereix una imatge de la situació sociolingüística a Estònia positiva i, en general, optimista. D'ençà de la recuperació de la independència, l'ús de l'estonià en espais públics ha augmentat clarament, com també en comunicacions interètniques, tot i que el rus continuï gaudint d'un cert pes en aquest sentit, atès que és la llengua encara més coneguda en termes generals pels dos grups. Això no obstant, la comunitat russòfona mostra signes prou clars d'integració a Estònia i és per això que Skerrett conclou que convé seguir dotant aquesta població del màxim d'habilitats en estonià, tenint en compte les especificitats i necessitats concretes de determinades regions, on el rus és clarament majoritari, com ara al comtat nord-oriental d'Ida-Viru i sobretot a la ciutat de Narva, fronterera amb Rússia.

En el capítol següent, el setè, es tracta el cas d'una altra llengua d'una república bàltica: «A small national language and its multilingual challenges: the case of Latvian», a càrrec d'Uldis Ozolins. Atès que Estònia i Letònia comparteixen molts elements estructurals comuns, bona part del que apareix en el capítol anterior és vàlid també en el present. Així, Ozolins analitza el cas del letó també fent referència al context històric i social més recent, sobretot el període soviètic i l'impacte que tingué en tots els nivells, el qual es pot argumentar que fou fins i tot més gran i de majors conseqüències que en el cas d'Estònia. Pel que fa a coneixements i actituds lingüístiques, a Letònia també s'observa un augment del coneixement del letó per la població russòfona del país, tot i que en contactes interètnics el rus gaudeix d'una posició de pivot aparentment més consolidada, en contrast amb el cas estonià, i l'ús del rus pels letons en converses mixtes supera el del letó pels russòfons en aquests contextos. A més a més, i com també passa a Estònia, l'evolució dels repertoris lingüístics de cada grup està prenent direccions diferents, en el sentit que les poblacions autòctones (estonians i letons) ja no es bilingüitzen en la seva llengua i en rus, sinó que han substituït el rus per l'anglès, en termes generals. Per contra, les comunitats russòfones d'aquests països estan adquirint habilitats progressivament tant en rus com en estonià o letó (L2) i també anglès. Per tant, aquest és un element diferencial que marcarà segurament l'evolució sociolingüística en aquestes dues repúbliques bàltiques de manera específica.

Finalment, el darrer estudi de cas que inclou el volum està dedicat a la llengua catalana, una contribució d'Emili Boix-Fuster i Jaume Farràs i Farràs. «Is Catalan a medium-sized language community too?», es pregunten els autors en el títol del capítol. En el context de les CLM, el cas del català presenta especificitats concretes derivades de factors estructurals com ara la manca d'un estat propi(cí) (exceptuant Andorra), l'elevada fragmentació política i administrativa de la comunitat lingüística i l'extensa

ilingüització dels seus parlants. Boix-Fuster i Farràs i Farràs analitzen els elements de les forces de mercat i les pressions estatals en el marc de la globalització, la subordinació política i la immigració com a desafiaments més destacats per a la CLM catalana. Culminen el capítol fent referència a set reptes, sis dels quals ja plantejats per Branchadell (2003): desintegració, divisió, dissolució, devaluació, desaparició, dominació i desmobilització. Com a conclusió, els autors assenyalen el fet que el català no gaudeix d'un espai lingüístic segur i, per tant, representa certament un cas atípic de CLM, sobretot si la comparem amb les altres comunitats analitzades en el volum, algunes de les quals tenen força menys pes demogràfic que la catalana. Tot i això, indiquen que té el potencial per convertir-se en una llengua d'ús «normal» en el seu context, on els parlants la podran emprar sense haver de patir diàriament.

L'últim i novè capítol del volum, «Challenges and opportunities for medium-sized language communities in the 21st century: a (preliminary) synthesis», a càrrec de F. Xavier Vila, recull algunes de les diferències i semblances més destacades entre les CLM presentades en els capítols precedents, apuntant algunes generalitzacions bàsiques que es poden extreure dels casos analitzats. D'entrada, Vila fa notar que tot i els diferents pesos demogràfics de les CLM que recull el volum, de les anàlisis dels autors es desprèn que totes elles són plenament viables en el marc actual de la globalització, cosa que demostra que fins i tot les CLM demogràficament menors tenen el potencial de ser percebudes com a sostenibles en aquest context. El segon punt que destaca Vila és que totes les CLM analitzades es presenten com a casos de llengües «completes» i «elaborades», però no «exclusives»: és a dir, usades en pràcticament totes les esferes de la vida social, en àmbits tant institucionals com familiars, mitjans de comunicació, amb varietats estàndard, codificades i descrites. Alguns dels àmbits on les CLM tenen més dificultats per trobar el seu nínxol són: el sector del lleure, el món empresarial (especialment en l'àmbit dels negocis internacionals) i l'ensenyament universitari i la recerca acadèmica, on (sobretot en aquest darrer) el pes de l'anglès com a llengua global semblaria tenir més impacte en aquest tipus de comunitats lingüístiques. Un altre element comú en les CLM analitzades és l'elevat grau de bi- o multilingüisme dels seus parlants, cosa que fa que en diversos casos (com ara els de les repúbliques bàltiques o el català), en converses amb al·lòctons, els parlants de llengües mitjanes optin per emprar la llengua de l'altre. Amb tot, Vila també destaca una dada rellevant, i és que en tots els casos, en major o menor mesura, les CLM tenen parlants que empren la llengua mitjana com a L2, és a dir, demostren tenir un cert grau d'atractivitat. En definitiva, tot i les pressions del mercat i les forces macroeconòmiques, així com l'heterogeneïtat interna (diversitat etnolingüística i dialectal) que han de gestionar les CLM, els casos analitzats indiquen que, en la globalització, aquestes comunitats són plenament viables i encara que necessàriament hauran de compartir determinats espais o àmbits d'ús amb altres llengües, això no semblaria, per ara, representar un obstacle insuperable per a la seva sostenibilitat, sempre que gaudeixin d'un estat propi(cí) que vetlli per la seva promoció i desenvolupament amb les polítiques lingüístiques adequades.

Dit breument, es tracta d'un volum ben editat, amb ben pocs elements que es podrien destacar com a millorables. Des del punt de vista estructural, l'obra és coherent, el nom-

bre d'estudis de cas és adequat (malgrat mancar-hi els casos del finès i el neerlandès) i tant el capítol introductori com el conclusiu donen una complexesa molt ben aconseguida al treball. En aquest sentit, només es pot assenyalar l'ús dispar de notes al final de capítol pels diversos autors: alguns d'ells intenten evitar-ne l'ús del tot (cas de Skerrett, amb l'anàlisi d'Estònia), mentre que d'altres en fan servir amb abundància (cas de Bitenc amb l'eslovè, cinquanta-quatre notes), cosa que normalment sol dificultar la lectura del text, especialment quan es tracta de notes amb contingut substancial, com és el cas d'aquesta autora. D'altra banda i des del punt de vista dels continguts, podria assenyalar-se que no tots els autors fan gravitar les seves anàlisis al voltant del concepte *comunitat lingüística mitjana* de la mateixa manera. En diversos casos, l'etiqueta apareix mencionada en el títol del capítol i prou, però també hi ha autors que no la mencionen ni tan sols aquí (Skerrett o Bitenc), o bé semblen volgudament evitar-ne l'ús (cas d'Ozolins, el qual en el títol del capítol sobre el letó parla d'una «small national language»). Aquest element, però, ja és advertit en el capítol introductori per Vila i Bretxa. A més a més, s'entén i és comprensible que sigui així, atesa la novetat del terme i el fet que els autors dels capítols formaven part de les primeres jornades organitzades en el marc del projecte, quan el concepte encara era incipient i tot just començava a entrar en circulació.

En definitiva, l'anàlisi comparada de les CLM aporta noves perspectives a l'estudi de la diversitat lingüística des del punt de vista de la política i la planificació lingüístiques, enriqueix el camp d'estudi i ofereix una alternativa amb arguments sòlids i ben fundats al plantejament dicotòmic entre *llengües majoritàries* i *llengües minoritàries*. D'aquesta manera, no només l'etiqueta *comunitat lingüística mitjana* és digna de ser tinguda en compte, sinó que suposa un plantejament innovador i pioner en aquest sentit. Per tant, CLM (o MSLC, per les seves sigles en anglès) té tot el potencial de convertir-se en un concepte trencador i renovador, una contribució a la ciència sociolingüística resultat d'un projecte original i ben executat.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- BRANCHADELL, Albert (2003). «Algunes propostes de promoció del català. El cas de les institucions de l'Estat i del sector privat». *Idees*, núm. 18, p. 32-45.
- CALVET, Louis-Jean (1999). *Pour une écologie des langues du monde*. París: Plon.
- FISHMAN, Joshua A. (1991). *Reversing language shift: Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*. Clevedon: Multilingual Matters.
- SWAAN, Abram de (2001). *Words of the world: The global language system*. Malden, MA: Polity.

Josep SOLER CARBONELL
Universitat de Tartu
Universitat de Tallinn